

KURBAN ve HALK SAĞLIĞI..

Prof. Dr. Ahmet SALTİK, profsaltik@gmail.com, 06.11.11, Ankara
Ankara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı

GİRİŞ...

Çok zor koşullarda bir kurban bayramına daha giriyoruz..

Bir yanda deprem kurbanlarımız, bir yanda ayrılıkçı taşeron örgütün neden olduğu kurbanlarımız = şehitlerimiz..

Bir şehit annesi : “Biz kurbanımızı erken kestik...”

Bir de trafik terörüne kanyollarında (pardon, karayolları mıydı?) vereceğimiz kurbanlar..

(İlk günün bilançosu 20 ölüm!.. **Bölünmüş yollar** da çözüm olamıyor? Çare demir ve deniz yolları mı acaba?)

Tutukevlerinde mahkum ettiğimiz, yıllardır haklarında kesin hüküm kurulmamış yurttaşlarımız..

Kökü dışarıda çirkin siyasetin, insanlığı utandıran siyasal kurbanları..

Üstüne üstlük, bu yıl da geçen yıl olduğu gibi yeterli kurbanlık hayvan birikimimiz (stokumuz) yok.

Geçtiğimiz yıl olduğu gibi bu yıl da dışalım (ithal) hayvanlarla 2-3 milyon dolayında kurban keseceğiz.

Hem ciddi dış ticaret açığımız varken bunu büyüteceğiz hem de eldeki sınırlı hayvan varlığını iyice eksilteceğiz..

İstanbul Boğazi, ne hazin ki yine kan kırmızısı..

Hz. Muhammet bu manzarayı görse onaylar mıydı acaba?

Borçlanarak, dış ticaret açığı vererek kurban kesmek dine uygun mudur ?

Haydi geçen yıl olmadı, bu yıl, **Diyanet** İşleri Başkanlığı topluma ışık tutabilir ve usa dayalı bilimsel bir yorumla kurban kesiminin zorunlu nedenlerle ertelenmesini önerebilirdi.. Bu yıl da olmadı.. Halbuki **TÜİK** (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre 1970’lerde göre kurbanlık olabilecek hayvan stokumuz yarıya (yaklaşık 40 milyona) inerken nüfusumuz 2’ye katlanmış (80 milyon olmuş!); böylece 40 yıl önce kişi başına 2 hayvan düşerken günümüzde bu rakam ¼’üne inerek 0,5 (2 kişiye 1 hayvan) olmuştur. Bu tablo kritiktir ve ciddi bir devlet yönetimini, ulusal planlamayı gerektirir ve de laik devlet, kararını Diyanet vb. kurumlara danışmadan verebilir, vermelidir de..

1-2 günde 2-3 milyon kurban kesmek ne denli ekonomiktir ?

1-2 günde 2-3 milyon hayvanı kurban ederek ürünlerini israf etmeden değerlendirebilmek de çok güçtür.

“Yoksulların yılda bir kez et yüzü görmesi..” söylemi çok yanıltıcıdır ve duygu sömürüsü yüklüdür.

Beslenme sürekli bir olgudur ve “yeterli-dengeli” beslenme temel bir insanlık hakkı iken, devletin de asal görevidir (**İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi** md. 25 vd.). Dahası, yılda birkaç gün gereğinden çok et yenmesinin sakıncaları da vardır. Kolesterolü yüksek olanlar, hipertansiyonlular, diyabetikler, gut hastaları, obesler.. öncelikle dikkatli olması gereken toplum kesimleridir.

Günlük gereksinimden fazla alınan protein amino asitlere parçalanmakta, glikoza çevrilmekte ve fazla enerji de yağ olarak depolanmaktadır.

Aslolan, ülkede yoksullaştırmayı-işsizleştirmeyi ve bunların zorunlu türev sonucu olarak yeterli-dengeli beslenememeyi hatta **AÇLIĞI** önleyecek sosyal politikaların devlet eliyle yürütülmesidir. **TÜİK** verilerine göre 2009’da ülkemizde iyimser rakamlarla 12,75 milyon **yoksul** insan vardır. Bunların 1 milyonu da AÇTIR! **FAO** (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) verilerine göre dünyada 7 kişiden 1’i (1 milyar insan) yeterli-dengeli beslenememektedir. Her yıl 11 milyona yakın ölüm AÇLIK yüzündendir (her 5 ölümden 1’i)..

1,5 milyara varan İslam dünyasında yılda bir kez, çok sayıda kurban kesme eyleminin rakamlarla sergilenen

küresel açlık sorununa ne ölçüde katkı sağladığının irdelenmesi daha fazla ertelenmemelidir, ertelenemez de.

Kaldı ki, "**kurban**" ile de bir hayvan kesmek anlamında gelmemektedir. Bir armağandır, bağıştır.

Gerçekte Kuran'da salt Hacca gidenler için farzdır. Kur'an'ın Hacc Sûresi'nde gösteriştten uzak, sade, içten bir ibadetin önemi (22-37) vurgulanmaktadır:

"...Kurbanların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşacaktır."

Kurban sözcüğünün kökeni..

Gerçekte "**Kurban**" kelimesinin kökeninde hayvan veya canlı ile doğrudan bir ilişki yoktur. Arapça "k-r-b" kökünden gelir, yak(in)laşmak anlamındadır. Kurban yüce bir kutsallığa, **Tanrı'ya** adanmak üzere, özverili bir **armağan**dır. İlle de bir hayvan öldürmek istenirse, insanlar öncelikle benliklerinde taşıdıkları ve ilkel güdülerini yöneten "**içlerindeki hayvan'ı öldürseler**", insanı yücelten en saygın kurban yöntemini bulabilirler. Dinlerin asıl isteği de bu olsa gerektir : **Nefsini terbiye etmek..**

Kesim tekniğindeki içimizi acıtan koşullanma, yanılgı..

Öte yandan, hayvan kesiminde önce boyundaki şah damarları kesilerek kanının tümüyle akması beklenmekte, sonra omurilik kesilmektedir. Bu birkaç dakikalık sürede hayvan açıktır ki çok acı çekmektedir. Oysa kesime devamlı omurilik de hemen kesilse, hayvanın acı çekmesi duracaktır. Omuriliğin kesilmesiyle kalp durmaz. Dolayısıyla kanın boşalmasını bekleme gerekçesi bilimsel olarak doğru değildir çünkü kalp, kendi dokusundaki 2 otonom (kendi kendine çalışan) merkez ile atar. Ayrıca kurban bayramı dışında hayvanların kanı da boşa aktılmaksızın değerlendirilmektedir. Deriler de öyle.. Kesimevlerinde (mezbaha) uygun yöntemle kesim yapıldığından, deriler zedelenmez ve kısa zamanda çok sayıda olmadığından, sağlıklı olarak işlenmesi de olanaklı olur.

Bu bakımdan, yeri gelmişken, kesim yapacak kişilerin yeterince eğitimli olması gereğini belirtmeliyiz. Hem kendilerini korumak, hem hayvana aşırı eziyet etmemek hem de deriyi zedelemekten ayırmak.. için.

Bayılarak kesmek ??

Doğrusunu isterseniz, salt bayramlarda değil ama sürekli, hayvan kesimlerinde bayılmayı ciddi ciddi düşünmeliyiz. Batı'da yer yer bu yöntem başa bir çekiçle vurularak uygulanmaktadır. Günümüzde çok hızlı ve kısa etkili anestezi kimyasallara sahibiz. Örneğin bir parça pamuğa dökülen eter koklatarak, hatta burnuna püskürterek çok düşük dozlarla hayvancıkları bayılabilir ve tarifsiz acılar çektirmekten sakınabiliriz. Bu çok düşük doz kimyasalın dokulara geçeceği savı anlamsızdır. Aşağıda da değineceğimiz üzere, gerçekte pek çok kimyasal, farklı amaçlarla hayvanlarda denetimsiz olarak kullanılmakta ve insanlara da yenen etlerle geçmektedir.

Hayvanlardan insanlara Geçebilecek Hastalıklar (Zoonozlar..)

Hayvanlardan insanlara geçebilen iki yüz dolayında hastalık vardır. Bunlara **Zoonoz** ya da **Zoonotik Hastalık** denmektedir. Kurban Bayramlarında Türkiye'de yaklaşık 2-3 milyon dolayında hayvan kesimi yapılmaktadır. Dolayısıyla, kurban kesimi sırasında değişik nedenlerle yaralanmaların yanı sıra, Zoonoz tehlikesi de artmaktadır. Fakat bu hastalıklar, yaralanmalar gibi hemen can yakıcı akut sorunlar doğurmadığından, gözden kaçabilmekte ve bu yüzden de ne yazık ki gereği gibi önemsenmemektedir. Ancak, kuluçka dönemi tamamlandıktan sonra belirti veren başta **Şarbon, Brusellozis, Salmonellozis, Kist hidatid..** olmak üzere kimi parazit hastalıklarının bir bölümüne tanı konabilmektedir. Haliyle, kurban kesiminden bir süre sonra yalnızca bir bölümüne tanı konabilen bu hastalıkların kurban kesimiyle ilişkisi ve hastalık etmeninin o sırada alındığı unutulmaktadır. Kurbanlık hayvan etleriyle; Askariyazis, Teniyazis, Giardiyazis, Hidatidozis, Amipli dizanteri gibi parazit hastalıkları; Hepatit A, Hepatit E, Çocuk Yaz İshali gibi virüs hastalıkları ve Tifo, Basilli dizanteri, gıda zehirlenmesi, Tüberküloz, Brusella, Şarbon.. gibi bakteri hastalıkları geçebilmektedir..

Tıbbi adı Creutzfeldt Jakob Hastalığı [nvCJD] olan **Deli Dana Hastalığı**, İngiltere’de hayvan yem sanayisini özelleştirme sonrasında kâr hırsıyla yetersiz ısı ve sürede pişirilmesi ve denetimsizlik yüzünden çıkmış, 140+ insan ölümüne yol açmıştır. Onbinlerce sığırın yok edilmesi zorunlu olmuş ve milyarlarca dolar yitiğe yol açmıştır.

Dolayısıyla **gıda güvenliği kritik bir kamusal alandır** ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, başta 5996 sayılı yasayla yüklendiği görevleri eksiksiz yürütmelidir. Kurbanlık hayvanların kaynakta, yolda ve kesildikleri alanlarda izlenmesi zorunludur. Unutmamak gerekir; **Kırım Kongo Kanamalı Ateşi** denen ve ülkemizde son birkaç yılda elliye aşkın can alan hastalık da bir zoonozdur ve temel nedeni hayvan hijyeninin eksikliğidir. Hastalığın biyolojik vektörü **kenelerdir** ve şu can alıcı soruyu sorarak mutlaka yanıtlamak ve gereğini yapmak zorundayız :

- **Türkiye hayvanları neden kene kaynamaktadır ??**

Benzer sorun, yine bir zoonoz olan **Kuş Gribi**’nde de geçerlidir. Yapılması gereken, ülkenin veteriner hekimlik örgütünün, göçmen kuşları sürekli izlemesidir (*Sürveys*). Sulak alanlarda konakladıklarında, yılda 2 kez, bu hayvanlardan uygun örneklem alınarak kapsamlı mikrobiyolojik ve toksikolojik tarama (*assay*) yapılması zorunludur. Bu yapılırsa olası hastalık etmenleri önceden saptanır ve önlem alınır (öngelen, pro-aktif yaklaşım); yoksa acı sonuçlarla boğuşulur (re-aktif, sonuçla uğraşan yaklaşım).

Kurban Kesim görevlileri...

Bu görevliler kurban kesimini, Belediyelerin göstereceği temiz yerlerde yapmalıdır. Yetki belgeleri olmalıdır. Uygun iş elbisesi, koruyucu gözlük, çizme ve eldiven giymeli, ağız-burun maskesi takmalıdırlar. Kullanacakları kesim araçları temiz ve teknik olarak uygun olmalıdır.

- **Çocuklar, kurban kesi mini kesinlikle izlememelidir...**

Kurbanlık hayvanın Veteriner Hekim uygunluk raporu aranmalıdır. Yasalar, kurbanlık hayvanlarda hangi hastalıkların bulunması durumunda kesimine izin verilmeyeceği ve Tarım-Köyişleri Bakanlığı’na zorunlu bildirimini yapılacağını düzenlemektedir. Hayvanlar küpeli olmalı, kimlikleri olmalı, dışalım (ithal) hayvanlarda ise bir tür pasaport düzenlenmelidir. Gıda gümrüklerinde sıkı güvenlik-hijyen-sanitasyon önlemleri alınmalıdır. Gıda güvenliğinin kamusal bir görev olduğu unutulmamalıdır.

Hayvan dokularında kimyasal madde kalıntıları..

Önemli bir konu da kurbanlık hayvan etlerinde **ilaç kalıntılarıdır**. Hayvanlara değişik nedenlerle ne yazık ki düzensiz biçimde kimi ilaçlar verilmektedir. Hayvanların bazı bulaşıcı hastalıklardan korunmaları için kimi antibiyotikler, hızlı büyüyerek ete dönüşmesi için anabolizan hormonlar, östrojen türevleri başta gelmektedir. Bu ilaçların, özellikle kurbanlık hayvanların beklenen kesim tarihleri bilindiğinden, uygun süre önce (örn. büyükbaş hayvanlarda 90 gün) mutlaka durdurulması zorunludur. Aksi halde, söz konusu maddeler hayvan etleriyle insanlara geçmekte; alerjiden tutunuz, hiç kullanılmayan antibiyotiğe direnç geliştirmeye dek uzanan bir dizi istenmeyen toksik, kanser yapıcı olumsuz tıbbi sakıncaya neden olmaktadır.

Daha da yakıcısı; kesim öncesi birkaç günde hayvanların aşırı tuzla beslenmesi, bu yolla bol su içmeye zorlanmaları ve bedenlerinde su-tuz tutulumunu sağlayarak daha ağır gelmelerini sağlamaya dönük **kortiko-steroid** türevi ilaçların kas içine şırınga ile verilmesidir.

Dolayısıyla hayvan pazarlarında, dahası öncesinde hayvan çiftliklerinde, deyim yerinde ise **“yumurtadan sofraya”** her aşamada hijyen önlemleri kaçınılmaz bir kamu görevi olarak, **halk sağlığını korumak** için sürdürülmek zorundadır.

Kurbanlık hayvanların kaynağı ve kimliği

Elbette önemlidir. Bu amaçla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, hayvanların kulaklarına **küpe takmak** dahil olmak üzere, başta 5996 sayılı yasa ve bağlı mevzuat kapsamında her türlü güvenlik önlemini özenle almak zorundadır. Yeterince gıda laboratuvarını **Bayramda nöbetçi** bırakmalıdır. Sağlık Bakanlığı da aynı Yasa ile

kimi yükümlülükler altına girmiştir. Her 2 Bakanlığın eşgüdümü beklenir..

Ayrıca **AB normları** da kurbanlık kesimi ile ilgili önemli ve yararlı kurallar içermektedir. Bunlara uyarak daha uygar, daha temiz, daha insancıl, hayvanlara daha saygılı ve güvenli bir Kurban Bayramı geçirebiliriz. Ne üzüntü verici ki, bildik manzaralar bu yıl da büyük ölçüde sürmekte..

Kurban ve çevre sağlığı

Yoğun kentleşme ve apartman yaşamının getirdiği sorunlar nedeniyle, kurbanın özellikle sağlık yönü giderek önem kazanmıştır. Çevre sağlığının öneminin ayırdına varılmış olan günümüzde, kurbanlık hayvanların sokaklarda dolaştırılması, açık alanlarda bekletilmesi, satın alınan hayvanların evlerin bahçelerinde, balkonlarda tutulmaları ve bu yerlerde kesilmeleri halk sağlığı açısından ciddi tehdit kaynağıdır. Bu durum, kesim sırasında ortaya çıkan kan, mide ve bağırsak içeriği ile sakatat (iç organlar) bakımından yüksek risk taşır. Bu maddeler çevreye rastgele asla atılmamalı; akarsulara dökülmemeli, sızdırmaz uygun çöp torbası ya da kapaklı kaplarda toplanarak Belediye temizlik görevlilerince alınması sağlanmalıdır. Atıkların taşıyabilecekleri çok çeşitli hastalık etmenleri, kötü koku, böcek-sinek üremesi.. ile bu kentsel yaşam ortamları kirletilebilir ve hastalık bulaştırılabilir. Belediyelerin bu toplama hizmetini yapamadığı yerlerde ise 2 metreye varan çukur kazarak derince gömülmelidir.

Belediye Çevre Sağlığı ve Temizlik birimlerinin bu dönemde “alarm” düzeyinde çalışmaları, **kurban kesim alanlarını** düzenlemeleri ve yoğun olarak denetlemeleri gerekir. Evsel atıkların toplanmasında kesinlikle gecikilmemeli, hatta günde 1 kez yerine 2 kez toplama yoluna gidilmelidir. Kesim alanlarının, katı-sıvı atık biriktirme ve uzaklaştırma alanlarının **sodyum hipoklorit** (çamaşır suyu) ile dezenfeksiyonu sağlanmalıdır. Piyasada var olan % 5'lik stok çözeltiler 1/10 sulandırılarak (*hâlâ klor kokusu alınabilmelidir!*), etkin ve ekonomik biçimde bu temizlik güvenle sağlanabilir. Aksi takdirde, hayvan kaynaklı insan hastalıklarının (Zoonoz) yayılmasına, çevrenin kirletilmesine ve çevre sağlığının bozulmasına yol açılabilecektir.

Tüm belediyeler, Bayram süresince **su kesintisi olmaması** için her türlü önlemi almalıdır.

İstanbul Boğazı yine kan kırmızısına boyandı..

AB'ye alınma ham hayalini böyle mi başaracağız ?

Yine çok sayıda yaralanma ve “kaçan” kurbanlıkları kovalamaca..
Dünyaya rezil olmuyor muyuz sizce de ??

Gıda enfeksiyonları ve zehirlenmeleri

Kurbanlık hayvanlar; deri, tırnak, kıl ve mide-bağırsak içeriği ile çok değişik tür mikrocanlıları kesim yerlerine taşırlar. Bu bağlamda normal bağırsak florası, yemler ve topraktan gelen mikrocanlılar en önemli bulaş kaynağıdır. Ayrıca hayvanların ağız ve burun boşluğunda, yemek ve soluk borusunda, cinsel organlarında da mikrocanlılar bulunabilir. Öte yandan kurbanlık hayvanlar, yukarıda değindiğimiz zoonotik hastalık etkenlerini taşıyabildiklerinden, insanlarda **gıda enfeksiyon ve zehirlenmeleri** görülmesine neden olurlar.

Et, bileşimi ve besin öğeleri içeriği nedeniyle mikrocanlıların üremesi için çok uygundur.

Biyolojik kökenli besinsel sağlık zararlarının % 70'inde kaynak, et ve et ürünleridir. Özellikle **Staph. aureus** ile olan ve sık görülen besin zehirlenmesinde neden, temel hijyen eksikliğidir. Bu bakteriler büyük bir hızla çoğalır ve *birkaç saat içinde* hastalık yapacak düzeye ulaşırlar! Bulaşlı etleri yiyenlerde kuluçka süresi 1 saate hatta 45 dakikaya dek düşebilir. Hastalık tablosunda ateş yükselmez, hatta düşer.. Bu çok anlamlı bulgu, ne yazık ki hastalığın önemsenmemesine ve tanısının konamamasına neden olabilir.

Gıda kökenli hastalık oluşmasında payı olan etmenler ve yaklaşık sorumluluk oranları aşağıdadır :

- Yetersiz depolama ısıları : % 37
- Yetersiz kişisel hijyen, başta el yıkama, el temizliği : % 22

- Yetersiz pişirme : % 17
- Bulaşlı gıda işleme donanımı : % 10
- Güvenilir olmayan kaynaktan sağlanan gıda : % 7
- Öbür etmenler : % 7..

Dolayısıyla bu etmenlere özen göstermek gerekir.. Özellikle mide-bağırsak içeriği etlere bulaştırılmamalıdır. **ABD**'de, nüfusun ¼'ü her yıl en az 1 kez gıda kökenli hastalığa yakalanmakta, 325 bini aşkın insan bu yüzden hastanelere yatırılmakta ve 5 bin dolayında insan da ölmektedir! Ülkemizde yeterli ve güvenilir sayısal veri yoktur ancak, sorunun ciddi boyutlarda olduğu konusunda uzmanlar görüş birliği içindedir.

Kurbanlık hayvan etleri temiz suyla yıkanarak temiz kaplarda buzdolabına kaldırılmalı, en az 1 gün dinlendirilmelidir. Karaciğer, dalak, pankreas, böbrek, akciğer, beyin, testis-yumurtalık.. gibi organlara bıçakla kesiler atarak içlerine bakılmalı, kistik yapılar varsa, bu organlar pişirilse bile kesinlikle yenmemelidir. Kedi-köpek gibi hayvanların da yemesi engellenerek yakılmalı ya da 2 m derinlikte çukura gömülmelidir.

Pişirmede, yağda kızartma yerine elektrikli (kömür değil!) ızgara ya da basınçlı (düdüklü) tencere seçilmelidir. Çocuklar, gebe kadınlar, yaşlılar, bağışıklık sistemi bozuk olanlar, gıda kökenli hastalık açısından özellikle risk altındadır.

- **İyice pişirilmemiş etler, kedi ve köpeklere de kesinlikle yedirilmemelidir.**

Ülkemizin, geçmiş yıllara göre daha uygar ve temiz, sağlıklı bir Kurban Bayramı geçirmesini dileriz.

Sonuç :

Temel kurallara uyarak pek çok hastalık ve yaralanmadan korunmak ve Bayramı zehir etmemek olanaklıdır. Kurbanlık hayvan derilerinin, etlerinin başta **Türk Hava Kurumu** olmak üzere **Mehmetçik Vakfı**'na bağışlanması, **ÇYDD** gibi kamu yararına çalışan derneklere bağışlanması (öğrenci bursları için!) halkımızdan beklenen bir davranıştır.

Kurban kesmek yerine; eşdeğer parasal bağışın, uygun görülen kurumlara verilmesi de çok saygın bir yoldur.

Dersler çıkararak önümüzdeki yıl daha uygar, daha kansız, daha barışçıl ve ruhsal olarak dingin bayramlar yaşamak dileğiyle.. İçimizdeki şiddeti daha çok tanımayı ve daha çok dizginlemeyi öğrenmek dileğiyle..

Tutukevlerinde mahkum ettiğimiz, yıllardır haklarında kesin hüküm kurulmamış yurttaşlarımıza; Kökü dışarıda çirkin siyasetin, insanlığı utandıran siyasal kurbanlarına da, "**sabırlı bayramlar**" (!) dileğiyle ..

Adalate dayanmayan, toplum vicdanında onanmayan politikaların;

- ✓ toplumsal dokuda ağır örselenmeler yaratacağını,
- ✓ bu zedelenmelerin kuşaklar boyunca sürebileceğini ve
- ✓ toplumsal barış ve dayanışmayı temelinden dinamitleyebileceğini
- ✓ **ağır psiko-sosyal travmaların dinsel bayramlarla bile sarılamayabileceğini**....
- ✓

Bir Toplum Hekimliği uzmanı olarak, yöneticilerimizin bilgisine sunmayı görev, hatta onlara çok özel bir "**bayram armağanı**" olarak anımsatmak isteriz...

Tüm yakıcı zorluklarına karşın Kurban Bayramınız kutlu ve mutlu olsun dileriz..

